

MOŽNOST Č. 5

Listy, č. 5/1969

Stoupám na špičky a nevidím. Mnu si oči, a pořád nevidím. Nastavuji uši, a neslyším...

Na naše federalizované hřištěátko, utopené v areálu stadií, stadionů a tréninkových prostorů světových supervelmocí, na hřištěátko, kde je nám dáno zápolit o uskutečnění velikých i docela malých ideálů, snáší se mlha. Chvillemi není vidět jedna, druhá či obě branky, lajny, přeorané po loňských manévrech, vidíme nebo spíše tušíme každý někde jinde, a navíc je po nocích kdosi stále posouvá, rohové praporky chybějí buď docela, nebo jsou zase nesmyslně vetknuty ve středu hřiště... Pravidla se mění během hry, místní rozhlas chraptí, a tak změny v pojetí ofsajdu uhadujeme až po neuznaných brankách. Nebo na lavici hanby. Rozhodčí jsou stále na konzultacích u správce subareálu a paní, která pere a vůbec vyměňuje dresy, je nezaměstnanější osobou sportoviště. Mně samotnému se pak chvílemi zdá, že jsem vytlačován až na sám kraj ochozů, chvílemi se cítím zase centrforwardem, řítícím se s míčem k prázdné brance...

Na hřiště našeho politického života se snáší mlha, tma – lhostejno: především vidíme stále nezřetelněji. Docela možná i kouř zahulených redakcí, hospod a kuchyní, kde řešíme problémy suverenity a inflace, Číny a Kamily Moučkové. Pravidla hry, nedvoj- smyslné vymezení práv a povinností občanů na jedné a státní moci na druhé straně už – nebo snad ještě? – nefungují. Je dovoleno všechno, co není zakázáno, nebo je dovoleno jen to, co je doporučeno, přikázáno? Vyhráváme? Prohráváme?

Nevím, tuším jen, že tu je kdesi jádro věci. Především totiž hloupneme. A je teď lhostejné či vinou, kdo za to může. Zhloupneme nakonec přece jen my sami.

Hloupneme, když se v nejistotách dneška a zítřka, v obtížně přehlédnutelném terénu politických zápasů orientujeme podle černobílých schémat, třebaš nám byla poprvé vnučena primitivní, útočnou demagogií. Hloupneme, když proti nim stavíme schémata jiná, jednou „radikální“, podruhé „realistická“. Hloupneme, když se počínáme řídit již jen jakýmsi pudem sebezáchovy, který velí v každé chvíli vykřikovat ANO! NE! PRO! PROTI! Čím méně víme, chápeme a rozumíme, tím hlasitěji chce se vykřikovat, na stránkách novin nebo jen do polštáře neklidných nocí. Do pивní pěny. Do samoty. A taky do strachu, pravdaže.

Dnes ještě méně než kdy jindy platí jednoduché vylučující se alternativy: Klid k drobné pozitivní práci, či národní sebevražda! Důvěra ve vedení, nebo ultimativní hrozby? Kutuzov, či guevarovština? Kompromisy, nebo frontální útok! Akční program, nebo padesátá léta! Vítězství, či totální prohra...?

Také tak občas vykřikují, také hloupnu. Také si nechávám vnutit kritéria demagogů. I kdybych ta jejich postavil na hlavu a získal pro svou pravdu celé zástupy, byli to oni, kdo vyhráli. Neboť oni mně vnutili způsob myšlení a jednání! Právě tam, kde dramaticky volají BUĎ, A NEBO!, zalhávají ve skutečnosti třetí, čtvrtou, sedmou možnost. Neboť přímo panický strach mají z toho, že zvolíme – musím to už konečně říci naplno – možnost pátou, ano, tu nenápadnou, chytrou a úspornou možnost vedoucí k odhalení demagoga a sil, kterých je velvyslancem! A pak, třeba oklikou, k cíli...

Jen výjimečně míváme na vybranou mezi dvěma alternativami. Jen elektronka toliko propouští, či nepropouští. Jen Pavlovovi psi sliní, nebo nesliní.

Ve své „recenzi na možnosti“ jsem se jako jedním z posledních svých textů rozloučil s *Literárkami* – vlastně už s *Listy*, po dvojím přejmenování tohoto kdysi renomovaného kulturního týdeníku, nyní odsouzeného tak jako tak k brzkému zastavení. Ještě jsme se s Pavlem Rychetským připravovali na soud (zastavení novin bylo nějakou dobu soudně napadnutelné), já za vydavatele, totiž za Literární fond, Pavel za Svaz spisovatelů. Když jsme ale měli připravenou obhajobu, po náležitých konzultacích s Dagmar Burešovou (touž, která bude po dvaceti letech, v roce 1990, ministryní spravedlnosti v „mé“ – pardon – české vládě), byl soud jako příslušná instance pro tiskové spory zrušen.

Horuji ve své poznámce o možnostech pro to, abychom namísto volby mezi černou a bílou, jak to předvádějí politikové, zvažovali vždy více, třeba na první pohled nikoli zjevných, ale díky našemu aktivnímu přístupu se otevírajících možností...

Začalo se to naléhavě týkat i mne samotného, musel jsem zvažovat všechny své možnosti. Dva lidé, jejichž životy byly tak odlišné, jak jen to bylo možné, totiž Eduard Goldstücker a Vojtěch Cepl, mně napsali doporučení ke stáži na St. Antony's College v Oxfordu. Dostal jsem díky nim stipendium na dvouleté postgraduální studium, s nabídkou pobytu pro celou rodinu. Lepší podmínky a místo na světě pro mne nemohly existovat. Podařilo se mi to v říjnu 1969 na poslední chvíli: tři dny po mém příjezdu do Oxfordu byly zrušeny výjezdní doložky všem československým občanům pobývajícím v zahraničí. Dozvěděl jsem se to v důvěryhodně odřeném koženém křesle Senior Common Room, kam bylo s touto zvěstí doručeno s jinými zahraničními listy i *Rudé právo*, již kolem desáté dopoledne; četl jsem to k silnému čaji, který roznášel důstojný, šedinami obdařený číšník. Kolegové, ctihodní fellows, nemohli pochopit, co se mi to vlastně přihodilo. Když mně později tiskový tajemník čs. ambasády v Londýně nabídl, že bych mohl zůstat, kdybych z tohoto „centra výcviku špionáže Jejího Veličenstva“ (podle *Rudého práva*, jež o oxfordské koleji uveřejňovalo celý seriál) posílal zprávy naší rozvědce, propukli do bujarého nadšení: ať to beru, budou to sepisovat se mnou, bude to veliká legrace, great fun... Vydržel jsem v Oxfordu jen do konce února 1970. Chtěl jsem se vrátit, nejen proto, že žena Drahomíra a syn David zůstali zatím doma, měli za mnou přijet, až bych tu zařídil nějaké bydlení. Mé možnosti se scvrkávaly. Drahomíra

obcházela v Praze pracoviště, ve kterých byla naděje získat zaměstnání, a co se týkalo odjezdu za mnou, byly její zprávy stále stejné: bohužel, rádi bychom, ale nelze... I tak platilo stále několik možností: ta, která zahrnovala můj návrat domů, znamenala rezignovat na dosavadní status a ponořit se částí mého já do ilegalistiky. Využít navázaných vztahů se staršími, poúnorovými i novými exulanty a udržovat s nimi diskrétní spojení. Tak jsme to například plánovali s Jiřím Pelikánem: měl jsem to dost promyšlené a skutečně to pak, brzy po mém návratu, začalo fungovat: speciálně upravený karavan s deseti velkými taškami plnými knih a časopisů, pašující je takto přes hranice.

Tedy domů... Z knihovny St. Antony's College jsem se – přeškolený na čerpače podzemních vod – přestěhoval do rozskřípané a vší člověčinou poněkud příliš zavánějící maringotky Vodních zdrojů, putující po vlastech. Co jsem do sebe nasál v Anglii, přetavil jsem do svého prvního většího spisu *Obrana politiky*. Mohla ta „kniha“, šířená posléze v samizdatu (než vyjde v roce 2018 v Akademii jako první svazek mých *Spisů*), mít podtitul, jaký se uvádí v kuchařkách: „na britský způsob“. Dodal bych ještě: „Kupodivu chutné.“

Ale popořádku... Po zasedání pléna ÚV KSČ v dubnu 1969 a Husákově nástupu bylo přikročeno „k důsledné a principiální konsolidaci poměrů v zemi na zásadách marxismu-leninismu“, jakož i „k odstranění zdrojů napětí spočívajících v působení protisocialistických a dokonce kontrarevolučních sil“. *Literárky/Listy* byly mezi prvními shledány takovým ohniskem a hned v následujícím měsíci zastaveny. Podobně jako řada dalších kulturních časopisů a stejně jako ony – bez náhrady. I kdyby taková nastala, většina někdejších autorů by tu stejně nemohla publikovat, neboť se octli na černé listině. Za této situace povstal samizdat...

Vaculíkova samizdatová edice Petlice s rozsáhlým „edičním plánem“ literárních prací zakázaných autorů byla jednou z prvních. A byl to též Ludvík Vaculík, který ve svém okruhu inspiroval rozsáhlou příležitostnou tvorbu v žánru fejetonu. V březnu 1975 naklepe na psacím stroji s co největším počtem narolovaných průklepáků (v šesté sedmé kopii už s bídou čitelných) svůj fejeton Jaro je tady, a další fejetony následují. Nejen Vaculíkovy, ale i Jana Trefulky, Alexandra Klimenta, Ivana Klímy, Milana Šimečky, Václava Havla, Milana Uhdeho, Ivana Kadlečíka, Pavla Kohouta, Jiřího Gruši, Luboše Dobrovského... a také fejeton Petra Pitharta, z 29. ledna 1976, nazvaný o „podivných souvislostech“.

Žádné velké tajnosti se ve fejetonech nesdělovaly, nepsali jsme politické traktáty, ale vpravdě fejetonově – v poletujících „lístcích“ (*feuilles*) o věcech nepolitických, všednodenních až banálních. Posílali jsme si je bez obav poštou jako dopisy (proto na konci vždy s denním datem), domlouvali se o nich telefonem (než nám ho po čase odpojili), předčítali jsme je nahlas při vzájemných návštěvách (beze strachu z odposlouchávacích zařízení)... alespoň v této činnosti snažili jsme se chovat normálně...